המבצר

מבצר נמרוד הוא אחד המבצרים הגדולים והמרשימים שנשתמרו מימי הביניים במזרח התיכון. המבצר שלט על נתיב ראשי שהוביל מהעיר צור, השוכנת לשפת הים התיכון, דרך צפון בקעת החולה והבניאס, אל דמשק.

המבצר, במבנהו הצר והארוך, השתלב בתנאיו הטופוגרפיים המיוחדים של השטח. לפיכך, רוחבו משתנה בהתאם מ-50 ועד 150 מ' ואורכו מגיע ל-420 מ'. המבצר מוקף חומה איתנה ובה מגדלים. הכניסות המקוריות היו דרך שלושה שערים: שניים מדרום ואחד ממערב.

למבצר שני חלקים: מגדל העוז, הבנוי על כרבע מהשטח; והחצר התחתונה על מבניה, חומותיה ומגדליה.

"המגדל היפה"

מבצר נמרוד ידוע גם בשמותיו הערביים: קַלְעַת אַ-סֻבֵּבָה (מבצר המצוק) וקַלְעַת נַמְרוּד. השם האחרון קשור, על פי האגדה, לגיבור הציד נמרוד, נינו של נח, שהוענש במקום זה בידי אללה, שהחדיר יתוש לראשו וזה העבירו על דעתו. על פי אגדה אחרת, נמרוד בנה כאן את ארמונו וממנו שלח יד ארוכה לשאוב ממימי הבניאס.

תולדות המקום

בקרב קרני חיטין (1187) ולאחריו, איבדו הצלבנים את אחיזתם במרבית שטחה של ארץ ישראל. צַלָאח אַ-דִּין, שעמד בראש הצבא האַיוּבִּי במאבקו נגד הצלבנים, היה לאדוני הארץ. הוא ויורשיו הרסו בשיטתיות את המבצרים שנפלו לידיהם. הצלבנים ניסו אמנם לשוב ולכבוש את הארץ במסעי צלב נוספים, אך עלה בידם להשתלט רק על מישור החוף והגליל.

אזור הבניאס, אשר נפל אף הוא בידי המוסלמים, נמסר לשליטתו של אלעזיז עות'מאן, אחיינו של צלאח א-דין.

תככים בין הסולטן אל-כאמל שישב במצרים ואחיו אל-מועט'ם שליט דמשק הביאו לבניית המבצר, וכך היה: בשנת 1227 הגיע צבאו של הקיסר הגרמני, פרידריך השני, לארץ ישראל. הסולטן אל-כאמל הסיתו לצאת נגד אחיו (אל-מועט'ם) ואף העניק לו את ירושלים. אל-מועט'ם, שחשש כי הצלבנים עומדים לעלות על דמשק ולכובשה, יזם את בניית המבצר בעזרת אחיו הצעיר אלעזיז עות'מאן בשנת 1227 כדי להגן על הדרך המוליכה לדמשק. בחלוף הסכנה, גמרו האיובים אומר לחזק את המבצר והרחיבוהו לכיוון מערב. הבנייה נמשכה כשנה והושלמה בשנת 1230. בשנת 1253 ניסו הצלבנים לחזור ולכבוש את המבצר, אך ללא הצלחה. פלישת המונגולים מאסיה לסוריה ולארץ ישראל שבע שנים מאוחר יותר, הביאה להרס המבצר. הצבא הממלוכי הצליח לעצור את המונגולים בקרב עין ג'אלוד (עין חרוד), שנחשב לאחד הקרבות החשובים בהיסטוריה. אחד המפקדים הבולטים בקרב זה, בֵּיבַּרְס, מינה עצמו לסולטן הממלוכים והעניק את המבצר לסגנו ביליכ. השליט החדש פתח בפעולות שיקום נרחבות, ואכן הבנייה בימיו הייתה מפוארת ביותר וכללה את המגדלים העגולים למחצה. ביליכ אף הנציח את פועלו והאדיר את שם סולטנו בכתובת מרשימה משנת 1275.

עם כניעת הצלבנים וגירושם הסופי מארץ ישראל בשלהי המאה ה-13, ירדה קרנו של המבצר. במאה ה-15 שימש המבצר בית סוהר למורדים ולאחר מכן ננטש. מאז, שכנו לעיתים בין חורבותיו רועי צאן ועדריהם.

אריה מפוסל באבן, סמלו המלכותי של הסולטן בֵּיבַּרְס (1275 לסה"נ)

כללי התנהגות בגן הלאומי

- אין לפגוע בחי, בצומח ובדומם. אין לחרוט על האבנים העתיקות!
- אסור לטפס על מבנים ועתיקות!
- התנועה מותרת בשבילים המוסדרים בלבד.
- שמרו על הניקיון.
- הבערת אש אסורה!
- אסור ליידות או לדרדר אבנים.
- השהייה בגן הלאומי מותרת בשעות הפתיחה בלבד:
  בחורף משעה 08:00 ועד 16:00
  בקיץ משעה 08:00 ועד 17:00.

הגן הלאומי וסביבתו
מתוך מפת טיולים וסימון שבילים מס' 1

(באדיבות המרכז למיפוי ישראל והוועדה לשבילי ישראל שליד החברה להגנת הטבע)

כתיבה: ד"ר צביקה צוק; **ייעוץ:** ד"ר משה הרטל;
צילום השער: Depositphotos; **צילומים:** דורון הורוביץ וד"ר צביקה צוק;
מפת הגן הלאומי: אביגדור אורגד;
עריכה לשונית: נועה מוטרו; **הפקה:** עדי גרינבאום

סולטן ממלוכי

משתלם לצאת לטבע

רכשו עכשיו מינוי וטיילו חינם
כל השנה בשמורות הטבע
ובגנים הלאומיים

רשות הטבע והגנים

גן לאומי
מבצר נמרוד

בן אדם למקום
www.parks.org.il | *3639 |

אתרים נוספים בקרבת מקום:

שמורת טבע נחל חרמון (בניאס)
כ-10 דקות נסיעה

שמורת טבע תל דן
כ-15 דקות נסיעה

שמורת טבע נחל שניר
כ-20 דקות נסיעה

אתה נמצא כאן

www.parks.org.il | *3639
גן לאומי מבצר נמרוד, טל': 04-6949277

ברוכים הבאים
לגן לאומי מבצר נמרוד

תיאור הגן הלאומי

הגן הלאומי מבצר נמרוד שוכן במורדות החרמון, על שלוחה נישאה ברום של 815 מ' מעל פני הים, בנוף הררי קסום. השלוחה יורדת בתלילות רבה צפונה, לעבר נחל גובתה ומשתפלת במתינות רבה יותר דרומה, אל ואדי א-נקיב. השלוחה יורדת מערבה לכיוון הבניאס ועולה מזרחה לעבר החרמון.

הגן הלאומי משתרע על פני כ-195 דונם ובתחומיו המבצר (ששטחו 33 דונם) ובסביבותיו כרמי זיתים וצמחייה טבעית של עצי אלון מצוי.

טיול בגן הלאומי

רשות הטבע והגנים, בשיתוף רשות העתיקות, המועצה האזורית גולן והחברה הממשלתית לתיירות הכשירו את המקום לנוחות המבקרים: שבילים מוסדרים, בטיחות ושילוט, המסייעים לטייל בשטח המבצר.

למבצר ניתן להיכנס בשלוש דרכים:

ממגרש החניה

1. המסלול המומלץ — דרך המגדל הצפון-מערבי, בשביל ובמערכת מדרגות.
2. ב"דרך השירות" — מעבר בפרצה מוסדרת בחומה המערבית, שממנה ניתן להגיע לתוך המבצר ללא עלייה במדרגות.

מקופת הגן הלאומי

3. מסלול למיטיבי לכת, העולה בשביל תלול אל מגדל העוז. ניתן ללכת בו גם בכיוון ההפוך. יש להשאיר את הרכב בצד אחד ולחזור אליו ברגל.

המסלול המומלץ מקיף את פנים המבצר על חומותיו ונכללים בו המקומות החשובים והמרשימים ביותר. ממגרש החניה נפנה בעקבות החצים בשביל המדרגות החולף על פני החפיר ונגיע אל המקומות האלה:

המגדל הצפון-מערבי והשער(1) – השער המרשים הקבוע במגדל נושא כתובת בערבית משנת 1230 של השליט האיובי אלעזיז עות'מאן ושייך לשלב הבנייה הראשון. ברעש אדמה שאירע בשנת 1759 זזו אבני הקשת, אך למרבה הפלא לא נפלו ממקומן.

ה"מרפסת" שלפני השער היא חלק מחדר שתקרתו קרסה והוא נבנה בשנת 1275 בידי שליט המבצר ביליכ. בימיו הורחב המגדל ונוספו לו שתי קומות. בנייה מפוארת זו ניכרת באבני ענק מסותתות שוליים, הפזורות בין עיי המפולות שנגרמו עקב רעידת האדמה. לתקופה זו יש לשייך גם את הפתח ברצפה שבקומת הקרקע של המגדל, אשר מוביל אל בור המים. מעליו הותקן פיר בגובה של למעלה מ-7 מ', שדרכו הועלו מים לקומה העליונה. מדרום לחדר נתגלה תא שירותים.

ממערב למגדל השער, בקצה ה"מרפסת", נבנה מעבר סתרים שהוליך אל מחוץ לחומה הצפונית (13).

השביל עובר דרך השער, נכנס אל חצר המבצר ופונה ימינה.

כתובת בֵּיבַּרְס (2) – כתובת ערבית מונומנטלית, מן הגדולות בתקופה הממלוכית (1275). מופיעים בה, דברי הלל ושבח לסולטן בֵּיבַּרְס, שהטיל את עבודות השיקום והבנייה על סגנו, מפקד המקום ביליכ. הכתובת הייתה קבועה, כנראה, בחזית הקומה השנייה, שבה שכן קרוב לוודאי ארמונו של ביליכ.

המגדל המערבי (3) – מגדל שטרם נחפר הפונה מערבה.

"דרך השירות" (4) – שביל בן זמננו, העובר דרך פִּרצה בחומה ודרכו ניתן להגיע היישר אל תוך המבצר.

המגדל הדרום-מערבי (5) – מראשו ניתן לצפות אל הגליל, עמק החולה ומדרונות הגולן והחרמון. המדרגות מובילות אל האולם הפנימי. חרכי ירי (שנבנו תמיד בקיר החיצון) הנראים כיום באולם הפנימי מעידים כי הוא היה המגדל המקורי. המגדל הורחב בימי בֵּיבַּרְס ואז נבנו חרכי הירי הנוספים.

מהרחבה יורדות מדרגות לוליניות אל החדרים הפונים לצד דרום, ואף בהם נבנו חרכי ירי.

מאגר המים הגדול (6) – מידותיו 25x9 מ' וגובהו כ-7 מ'. מי גשמים הוזרמו אליו במערכת תעלות שנחרסה. צדו הצפוני מקורה בקמרון חבית ובקצהו יורדות מדרגות לקרקעיתו. החלל הדרומי מקורה בקמרון צולב. פִּרצה מאוחרת בקיר הדרומי – מעשה ידי רועי צאן – מאפשרת הצצה אל המאגר.

רהט (7) – מתקן מים לשתייה (סָבִיל), הנמצא בצדו המזרחי של המאגר (בקיר החיצוני). המים הגיעו מהמאגר. מעל השוקת נקבעה כתובת פָּחְ'ר אֶ-דִּין חַסָן, ששיפץ את הרהט בשנת 1240.

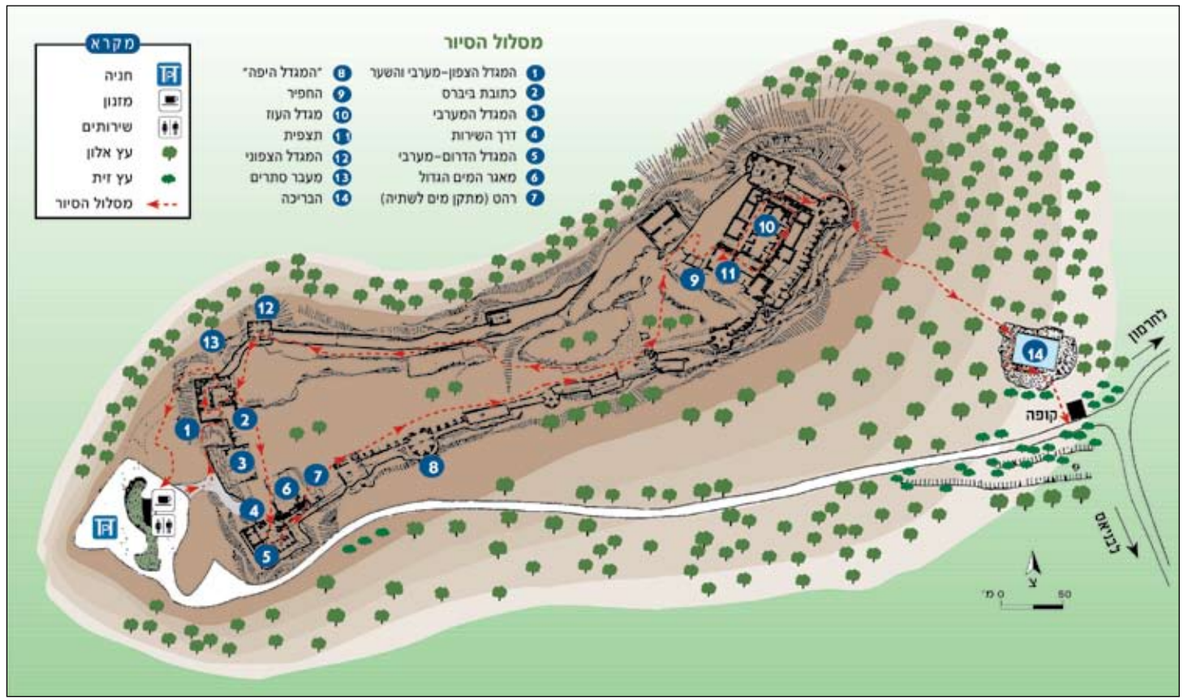
"המגדל היפה" (8) – המגדל, הבולט מהחומה במעין חצי-עיגול, נבנה בידי ביבּרס. פנים המגדל מתומן, ושתיים מצלעותיו חוברו והוא עתה בן שבע צלעות. גג המגדל מקומר. הבנייה, סיתות האבנים ועיבוד חרכי הירי בולטים באיכותם. בפינתו הימנית תא שירותים, בדומה לזה שבמגדל הצפון-מערבי.

החפיר (9) – חצוב בסלע ומפריד בין המבצר למגדל העוז שלו. השביל חוצה את החפיר במקום זה בגשר עץ. בקצה החפיר, בפינה הדרום-מערבית של מגדל העוז, נמצאה הכתובת הערבית הקדומה ביותר במבצר, מימי השליט אלעזיז עות'מאן (1228).

מגדל העוז (10) – מתחם מבוצר ועצמאי, המתנשא מעל המבצר (בצרפתית – דוֹנְג'וֹן). במקרה שמערכת הביצור התחתונה הייתה נכבשת, יכלו הלוחמים להמשיך בקרב ובמגננה בתוך מגדל העוז העצום והחזק. שערו נמצא בפינה הצפון-מערבית. בארבע פינות המבנה הוקמו מגדלים מרובעים. במרחב שביניהם נותרו שרידי קשתות של אולם טקסים, אולמות נוספים ובריכות מים.

מהמגדל הצפון-מזרחי יורד שביל תלול למיטיבי לכת לכיוון הכניסה לגן הלאומי.

התצפית ממרומי מגדל העוז (11) – כאן ניתן להיווכח בעליונותו הברורה של מגדל עוז על פני יתר חלקי המבצר. מתצפית זו נשקפים נופיהם המרהיבים של החרמון והגולן, הגליל העליון המזרחי ועמק החולה.

המגדל הצפוני ("מגדל בית הסוהר") (12) – המגדל, שנשתמר היטב, נבנה כנראה גם הוא בידי בֵּיבַּרְס. המגדל כולל אולם מרכזי, שבכתליו חרכי ירי וגרם מדרגות המטפס לגג. מראש המגדל ניתן לצפות לעבר החרמון והר דוב. במאה ה-15 שימש המקום, כנראה, בית סוהר.

מעבר הסתרים

מעבר הסתרים (13) – השביל שב אל המגדל הצפון-מערבי (1). בפינת ה"מרפסת" מתחיל מעבר הסתרים המדורג הפונה צפונה. אורכו 27 מ', רוחבו 1.8 מ', והוא מקורה בקמרונות גבוהים. בתקרה ניתן להבחין בטור אבנים שהוסט ממקומו עקב רעידת אדמה. המעבר מסתיים בפתח חבוי (פּוֹתֶרנה), שנפרץ בתחתית הקיר החיצוני של החומה הצפונית והוסתר מבחוץ בערמת סלעים.

מכאן שב השביל וסובב את החומה המערבית מבחוץ עד למגרש החניה.

הבריכה (14) – נמצאת מחוץ למבצר, בצדו המזרחי. מידותיה 54x26 מ' ועומקה 5 מ' לפחות. מיקומה במדרון אפשר לאגור בה מי גשמים רבים, ששימשו את דרי המבצר בימי שלום וייתכן שאף נוצלו לחקלאות ולהשקיית המַקנה.

ניתן להגיע לבריכה בשביל היוצא מקופת הגן הלאומי או במסלול למיטיבי לכת.

